MANUSCRISE DIN „FONDUL ŞAGUNA“

DOREL MAN

Secolele XVIII-XIX se prezintă, din spectrul cultural pe care-l promovează, ca fiind perioada unei deschideri tot mai accentuate a segmentului clerical spre actul de culturalizare[1]. Dialogul cu spiritualitatea europeană se dezvoltă treptat, însăşi masele de credincioşi revendică actul propovăduirii, înţeles ca o misiune specifică Bisericii, precum şi ca o cale de revigorare morală a socialului, în vederea trăirii Scripturilor. Cu această ocazie se pun bazele cuvântării religioase în spaţiul românesc. Din păcate, un număr redus dintre aceste cuvântări a văzut lumina tiparului. Însă acele scrieri şi cuvântări care au reuşit să fie publicate, s-au bucurat de un larg răsunet în epocă. Necesitatea lor era impusă de cerinţa preoţilor şi a credincioşilor de a citi în graiul lor propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu, deoarece „limba cunoaşterii, a meditaţiei profunde şi a creaţiei literare este expresia chipului lăuntric al unui neam, pe care numai el şi-l făureşte prin cele mai înalte calităţi ale sale“[2].

Predicile rămase în manuscrise „adeveresc fenomenul cultural specific strămoşilor noştri care cunoşteau scrierea şi cititul“[3] şi sunt mărturii grăitoare ale existenţei noastre pe aceste teritorii româneşti, care au promovat educarea şi însufleţirea tuturor românilor în unitatea credinţei şi a neamului, la răspândirea culturii româneşti şi a literaturii teologice ortodoxe.

Este bine cunoscut că predicile au constituit un moment important nu numai în ce priveşte propovăduirea celor sfinte în biserică şi în afara ei, precum şi în ceea ce priveşte perpetuarea şi dezvoltarea limbii române. Chiar şi în vremurile când slujbele bisericeşti se ţineau în alte limbi decât cea maternă predicile alături de spovedanie se ţineau în limba română. În acest sens stau mărturie manuscrisele care ni s-au păstrat şi transmis din acea vreme. Ele au rămas modele şi expresii ale manifestării noastre spirituale de-a lungul veacurilor, răspândite în rândul maselor largi pentru zidire duhovnicească.

---

[1] Doru Radosav, *Nevoinţele scrisului. Cultură şi credinţă în spaţiul românesc în secolele XVIII-XIX*, în vol. „Teologie şi cultură transilvană în contextul spiritualităţii europene în sec. XVI-XIX”, Cluj-Napoca, 1999, p. 9-22.

[2] Virgil Cândea, *Noul Testament în limba română ca act de spiritualitate şi cultură, în Noul Testament*, 1688-1988, Editura Episcopiei Alba Iulia, 1988, p. 46.

[3] Arhim.Veniamin Micle, *Manuscrisele româneşti de la Prodromul (Muntele Athos)*, Sfânta Mănăstire Bistriţa, Eparhia Râmnicului, 1999, p. 8.

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

Predica a fost şi este o comunicare cu masele şi se ţinea în cadrul serviciului public religios, având profunde consecinţe pozitive pe plan spiritual şi cultural, predică realizată în concordanţă cu învăţătura Bisericii şi cu promovarea ierarhiei ortodoxe a timpului. Practicarea predicii a fost favorizată de traducerea cărţilor sacre şi a operelor patristice în limba poporului de Biserică şi de Domnie, care şi-au dat girul şi au susţinut condiţiile indispensabile, adică şcoli de limbă românească, tiparniţe, preoţi şi cărturari. Secolul al XVIII-lea a fost cel mai frământat, atât în Transilvania, unde Biserica Ortodoxă se lupta cu propaganda catolică, cât şi în Principate, unde se impunea politica grecilor fanarioţi.

În această perioadă limba cărţilor bisericeşti este aproape pretutindeni aceeaşi, datorită răspândirii largi a literaturii religioase ortodoxe în limba română, exercitându-se astfel şi o deosebită influenţă asupra limbii literare chiar „într-o epocă de exagerată creştere a influenţei neogreceşti, cărţile religioase au răspândit o limbă ferită de împestriţări lexicale şi relativ unitară"[4], epocă care a dat la lumină în limba română numeroase cărţi de cuvântări şi învăţătură.

Cercetătorii sunt, în general, de acord că la baza cuvântării religioase de la noi stă predica veche tradusă în graiul nostru din limbile greacă, italiană, franceză sau rusă, iar izvorul cuvântării religioase îl avem la stâlpii de foc ai creştinismului: Ioan Gură de Aur, Grigorie de Nissa, Grigorie de Nazianz, Vasile cel Mare, Macarie Egipteanul, Teodor Studitul, Nichifor Teotochis şi mulţi alţii. Numeroasele traduceri de cărţi au contribuit la afirmarea limbii române şi au oferit cărturarilor români ocazia de a vehicula idei originale în prefeţele lor.

Prin urmare, se poate afirma cu toată certitudinea că, în secolul al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, predica sau cuvântarea religioasă a fost prezentă peste tot şi s-a distins prin realismul ei profund având la bază Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie, ţinând seama de realităţile concrete ale existenţei românilor ortodocşi de pe întreg spaţiul nostru românesc. Ele sunt un atestat de unitate a românilor de pretutindeni, un atestat de continuitate şi un monument ridicat limbii şi culturii româneşti. Pe lângă aceste aspecte, ele reflectă unitatea ortodoxiei şi a credinţei răsăritene.

Plecând de la cele relatate mai sus, în cele ce urmează vom prezenta un mănunchi de manuscrise care reflectă situaţia discursului religios la jumătatea secolului al XIX-lea. Manuscrisele omiletice sunt documente de moştenire a credinţei ortodoxe propovăduită de „preoţii smeriţi de la sate, care în chinuite slove chirilice aşterneau pe hârtie cuvinte de frumuseţi biblice..."[5] cu sute de ani în urmă arătându-se cum s-au pregătit şi au vorbit în acea epocă creştinilor.

---

[4] Alexandru Piru, *Istoria literaturii române*, ed. a II-a, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1970, p. 659.

[5] *Actele primului Congres al preoţimii din Mitropolia românilor ortodocşi din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş, Sibiu 1919* (Discursul inaugural rostit de Ioan Lupaş), p. 49-53.

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

Manuscrisele de oratorie sacră pun în evidenţă evoluţia discursului religios şi utilizează în întreg cuprinsul lor fondul patristic, ortodox uneori presărat cu concepte moderne despre viaţă şi importanţa învăţăturii pentru viaţa vremelnică care pregăteşte viaţa veşnică. „Manuscrisele cele mai vechi sunt şi cele mai adevărate, deoarece ele nu sunt contaminate de greşelile involuntare ale copiştilor sau de cele voluntare ale ereticilor"[6] şi sfidează graniţele vremelnice prin aria largă în care au circulat alături de textele tipărite, având o mare căutare şi circulaţie pe pământul românesc.

Manuscrisul nr. 3272 «Predică în Duminica întâia a Postului Mare, rostită în Braşov, la 1850, întru suvenirea reînvierii Sinodului Bisercesc al Episcopiei Româneşti din Sibiu" – 1850, „Fondul Şaguna", Biblioteca Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Andrei Şaguna" din Sibiu

Manuscrisul este o „Predică în Duminica întâia a Postului Mare, rostită în Braşov, la 1850, întru suvenirea reînvierii Sinodului bisercesc al Episcopiei româneşti din Sibiu". Predica a fost redactată cu caractere chirilice de Ioan Petric, administrator episcopesc al Protopopiatului din Braşov; hârtie; 14 pagini; 20x11 cm; 24-27 rânduri pe o pagină; scriere îngrijită de caligraf cu cerneală negră, bine conservat.

Cuvântarea lui Şaguna, transcrisă de noi, pune în evidenţă *„mărimea şi sfinţenia unui drept şi datorinţe a cărei punere în lucrare se începe astăzi 12 Martie în reşedinţa episcopească de la Sibiu prin Sinodul diecezan bisericesc reînviat şi readunat după o prea tristă şi dureroasă preacurmare de 152 ani"*.

În concepţia lui Şaguna, Sinodul bisericesc este autoritatea care de acum înainte va păzi şi apăra *„drepturile noastre omeneşti şi dumnezeieşti"*.

Cuvântarea este deschisă cu un citat biblic de la Matei 18,20: „Ori unde se vor aduna doi sau trei întru numele Meu, acolo şi Eu voi fi în mijlocul lor" şi redă un scurt istoric a *„soboarelor ecumenice"* şi a *„istoriei creştinătăţii noastre"* cu aspectele pozitive şi negative care au determinat ţinerea acestor *„soboare"* ce *„aşează legi şi canoane"* pentru că *„împărăţia grecilor căzu pe încetul pradă păgânilor, iară cea apuseană se sfâşie în eresuri"*.

Manuscrisul redă bucuria marelui Şaguna cu privire la realizarea Sinodului bisericesc compus din 60 de bărbaţi *„eclesiastici şi mireni"* care timp de 152 de ani a fost interzis, precum şi durerea ierarhului că *„o vrăşmaşă mână ne mai sfâşie şi neamul în două părţi"* pentru că mai există încă şi astăzi *„vânzători de credinţă şi de neam"*.

Obiectivele care au stat în atenţia Sinodului bisericesc sunt prezentate în manuscrisul de faţă şi anume: Biserica şi Şcoala, familia şi educarea copiilor, precum şi programul vieţii religioase şi sociale în general. Se consemnează că în reînvierea Sinodului bisericesc este de un real folos mult aşteptat de altfel,

[6] Bartolomeu Valeriu Anania, *Apa cea Vie a Ortodoxiei*, Editura Renaşterea, Cluj-Napoca, 2002, p. 49.

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

care trebuie *„păstrat printre toate loviturile sorții... cum îl păstrară strămoșii noștri în curs de 1600 de ani"*.

Din cuprinsul manuscrisului se desprinde cu claritate concluzia conform căreia Biserica Ortodoxă rămâne fidelă sistemului sinodal de milenii.

Manuscrisul nr. 3273 «Cuvântare în 16 septembrie 1851 în Biserica Română a Devei despre folosul ce-l aduc școalele» – 1851, „Fondul Șaguna", Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna" din Sibiu

Manuscrisul este intitulat *„Cuvântare în 16 Septembrie 1851 în biserica română a Devei despre folosul ce-l aduc Școalele"* elaborată și rostită de Adam Stoican, protopopul local, Sibiu la 22 septembrie 1851. Manuscrisul se află în Fondul Șaguna și este înregistrat cu nr. 3273 în Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna" din Sibiu.

Manuscrisul, redactat cu caractere chirilice de către Adam Stoican, protopop local, în anul 1851, pe hârtie; 16 file, 18 x 14 cm; a 26-28 rânduri pe o pagină. Scrierea este îngrijită de caligraf, s-a utilizat cerneală neagră, textul bine conservat, se află în condiții optime.

Cuvântarea a urmărit conștientizarea auditoriului despre importanța și *„folosul ce-l aduc școlile"* pentru educarea tineretului. Conținutul textului se adresează în primul rând părinților, ca ei să priceapă și *„să se îndemne a iubi școalele și a-și da copii la școală"*.

Expunerea este structurată pe patru probleme: 1. pruncii, 2. părinții, 3. Patria și 4. Legea creștinească, punându-se un deosebit accent pe *„școală"* ca așezământ cultural ce stă la temelia educației tineretului.

Școala este definită ca loc de formare și creștere pentru că *„pruncii sunt făpturi cuvântătoare de Dumnezeu, dăruite cu minte, înțelegere, pricepere (...), care pricepere a lor zace în ei încă adormită, nedeșteptată (...) și de aceea trebuie deșteptată, stârnită și lucrată, cioplită, procopsită. Lucrarea aceasta a minții, a priceperii copiilor o capătă numai în școală"*, la care se adaugă și numeroase implicații la comportament moral.

În acest scop părinții sunt aceia care trebuie cel mai mult să priceapă acest fapt și din partea cărora se cer eforturi materiale pentru școală deoarece din *„rânduială împărătească, sunt locuri unde să-și dea oamenii pruncii lor la învățătură, și oameni anumiți care să-i învețe; adică sunt școale cu dascăli"*.

Cuvântătorul se sprijină pe temeiuri biblice și arată că zestrea părinților pentru copii este *„învățătura, înțelepciunea, cunoștința, creșterea cea bună... "*. *„Luați învățătura mea mai degrabă decât argintul și știința mai mult decât aurul cel mai curat"* (Pilde 8, 10).

Toate aceste daruri pentru copii *„cu puțină cheltuială, le pot părinții câștiga prin școală, cine dară va putea zice că părinții nu capătă nici un folos din școale!"*

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

Din discurs reiese că stăpânirea a fost şi atunci într-o anumită măsură preocupată de creşterea şi educarea copiilor, activitate care n-a rămas numai pe seama părinţilor. În acest sens, în text se sublinia: *„Luminat lucru iaste dară, că orice împărăţie, orice ţară, sau societate de oameni cu atât iaste mai fericită, pe cât va avea mai procopsiţi, luminaţi locuitori"*.

În toate timpurile şcoala a fost şi este considerată izvor de lumină nu numai pentru cele laice, ci şi pentru Legea creştinească. Textul amintit menţionează pe această linie: *„în şcoli învaţă pruncii încă de mici temeiurile credinţei creştineşti, şi precum creştea vârsta şi priceperea lor, aşa păşesc şi ei cu învăţătura legii creştineşti, învaţă dogmele şi adevărurile credinţei"*.

Cuvântarea se încheie cu un îndemn pentru părinţi şi mulţumire către Dumnezeu *„că ne-a învrednicit să trăim într-o vreme când în toată parohia să fie şcoală unde să înveţe tinerimea lângă alte învăţături, mai ales legea creştinească"*.

Autorul speră că mesajul adresat va ajunge la urechile părinţilor, care vor înţelege şi se vor învrednicii să-şi dea copiii la şcoală.

Manuscrisul nr. 3274 «Păgânismul», din „Fondul Şaguna", Biblioteca Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Andrei Şaguna" din Sibiu

Manuscrisul nr.3274, pe care noi îl prezentăm în cele ce urmează, se află în Biblioteca Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Andrei Şaguna" din Sibiu, înregistrat în „Fondul Şaguna". Manuscrisul, nedatat, conţine 4 file, scris cu caractere chirilice pe hârtie, pe fiecare pagină (22 x 18 cm) se află câte 20 de rânduri. Textul scris cu cerneală neagră, este bine conservat, iar scrierea este îngrijită.

Manuscrisul reprezintă un scurt istoric, de la păgânism la creştinism, fiind o evoluţie a creştinismului în teritoriile şi la popoarele primitive din spaţiul Mării Mediterane ce *„cuprinde acel pământ carele a fost destinat spre odrăslirea bisericii creştine"*.

La acele popoare, atât păgâne, cât şi creştine, *„mândria şi deşertăciunea"* au fost factori ai degradării omenirii *„care vrea rău să plănuiască cu puteri proprii – fără privire la făcătorul cel adevărat la Dumnezeu – împărăţia şi fericirea"* lumii.

Despărţirea neamurilor şi formarea popoarelor după Turnul Babel a făcut *„să meargă fiecare pe calea cea potrivită intereselor (...) ca după experienţă lungă, şi după necazuri felurite iarăşi să se împreune într-o comunitate"*.

Popoarele nou formate, acolo unde s-au aşezat, *„au luat cu sine (...) obiceiuri religioase şi drepturi tradiţionale, căci acestea alcătuiesc elementele tuturor religiilor şi moravurilor (...) înrădăcinate în om"*, elemente care au fost şi sunt specifice fiinţei umane din toate timpurile şi se transmit din generaţie în generaţie la toate popoarele lumii.

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

MANUSCRITS DU « FOND ŞAGUNA »
(Résumé)

Notre recherche présente un groupe de manuscrits qui reflétent la situation du discours religieux au commencement du XIX-éme siécle. Les manuscrits homilétiques sont des documents de la foi orthodoxe proclamée pour les humbles prétres des villages qui écrivaient des mots d'une beauté biblique, en alphabet cyrilien. Les manuscrits homilétiques montrent l'évolution du discours religieux et utilisent le fond patristique orthodoxe et, porfois, des concepts moderns.

• Le manuscrit no. 3272 « Homélie du premier Dimanche du Caréme, prononcée a Braşov en 1850 a l'occasion du renouvellament du Synode Ecclésiastique de l'Eveché Rumain de Sibiu -1850-Le Fond Şaguna (Bibliothéque de la Faculté de Théologie Orthodoxe « Andrei Şaguna » Sibiu)

Le manuscrit illustre la joie de Şaguna pour le rétablissement du Synode composé de 60 hommes « clercs et laiques » qui a été interdit 152 ans. On y trouve aussi une liste des objectifs du Synode : l'Eglise, l'école,. la famille, l'éducation et la vie religieuse et sociale.

• Le manuscrit no. 3273 « Allocution du 16 septembre 1851 dans l'église de Deva sur l'utilité des écoles »

L'allocution est prononcée par l'archiprétre Adam Stoican. Le discours aborde quatre questions : 1. les enfants 2. les parents 3. la patrie 4. la loi chrétienne.

• Le manuscrit no.3274 « Le paganisme »

Le manuscrit présente une breve histoire de l'abandon du paganisme et de la conversion au christianisme dans l'espace méditerranéen.

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro